

ФЕМІННІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ВІЙНИ: ДОСВІД ВІЙСКОВОСЛУЖБОВИЦЬ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

канд. філос. наук, доц. **Щербина М. М., Хабусєва Т. Н.**
ДВНЗ «Харківський коледж текстилю та дизайну»

Стереотипне уявлення про маскулінність включає у себе образ захисника, воїна, завойовника. Фемінність асоціюється або з миротворчістю та мирним життям, або з полоном і жертвами. Однак масова поява жінок-військовослужбовиць під час воєн ХХ століття дала поштовх для аналізу специфічно жіночих переживань на війні.

Наша мета – актуалізувати жіночу військову повсякденність часів Другої Світової як частину жіночої історії, показати специфічний досвід амбівалентності буття між стереотипами «жінка»/ «солдат» і появу нової ідентичності.

Знаменита книга С. Алексієвич «У війни – не жіноче обличчя» з'явилася знаковою в прояві невидимого для пересічної людини ракурсу: війни очима жінок. Жіноча участь у війні була показана найяскравішими наративами пам'яті «саніструкторок, снайперок, командирів зенітної гармати, саперок», які за словами письменниці «олюднюють історію». Ольга Ніконова підкреслює, що в сучасних дослідженнях від освітлення прихованої історії і афірмації «жінки на війні – були, вони мають право говорити» акцент рухається в бік аналізу жіночого досвіду, моделей пам'яті, особливостей психології та поведінки [1].

Оксана Кісь, українська дослідниця, історікіня та антропологіня, пише про проблеми (не) сумісності жінок і військової служби. У ситуації спільної служби жінок і чоловіків маскулінний статус «мужнього захисника» опиняється під загрозою [2, с. 25-26]. Традиціоналістські уявлення про другорядність фігури жінки, більш слабкої, вразливої через здатність до материнства [1] відбивалися і в уявленнях респонденток Алексієвич про самих себе, аж до суб'єкт-об'єктного заміщення, коли суб'єкт, жінка, що говорить, відводить собі роль пасивного об'єкта в оповіданні. Однак, як влучно зауважила О. Кісь, «жіночий внесок не має бути знецінений. На війні немає «першорядного» та «другорядного». Всі внески важливі» [3].

Самі респондентки Алексієвич відзначали втрату «жіночності», непристосованість військової форми, відсутність гігієнічних пристосувань: «Моторошно згадати, яким кошмарним був перший марш. Я готова була зробити подвиг, але не готова була замість тридцять п'ятого носити сорок другий розмір. Це так важко і так негарно! Так негарно!», «Я пам'ятаю, що дуже боялася, що якщо мене вб'ють, то я буду некрасиво виглядати»... [4]. Багато фронтовичок розповідали про війну як про повсякденність, відзначали, як намагалися налагодити хоч якийсь побут: про саморобні бюстгальтери з парашутної тканини, спроби «зробити чубчика» цукром. Боялися за жіночий вигляд і долю: «Я всю війну боялася, щоб ноги не покалічило. У мене гарні були ноги. Чоловікові – що? Йому не так страшно, якщо навіть ноги втратить. Все одно – герой. Наречений! А жінку покалічить, так це доля її вирішиться. Жіноча доля ...» [4]. При цьому статус бійця не усвідомлювався як «чоловічий», навпаки, з'являлася нова ідентичність «професійно насильницької жінки-солдата» [5].

Цікава тенденція повернення «правильного» гендерного порядку через легітимізацію статусу воюючих жінок «сімейністю»: солдати називали молодих дівчат «дочками», жінок – «сестрами» або «матерями», встановлюючи таким чином сімейні моделі [2, с.26] і одночасно чекаючи від бійчинь подвійного навантаження – «жіночої» роботи по забезпеченню побуту: прання, прибирання, приготування їжі. При цьому відношення до воюючих жінок було зверхнім: «...до нас довго було поблажливе ставлення: говорили «Навоюют ці баби ...» А ми прагнули... Ми не хотіли, щоб про нас говорили: «Ах, ці жінки!» І намагалися зробити більше, ніж чоловіки, ми ще повинні були довести, що не гірші за чоловіків» [4, с.60].

Після війни відбувається маргіналізація жінок-військовослужбовиць, «стирання» їх заслуг. Бійчинь масово звільняють з армії. Фронтовичок дискримінують як «зверху» – в промові М. Калініна в липні 1945 року жінкам рекомендують «не хвалитись військовими заслугами», так і «знизу» – респондентки Алексієвич згадують плітки про «статеві заслуги», «похідно-польових дружин»; приходить відчуття відібраної перемоги: «Як нас зустріла Батьківщина? Без ридань не можу... Сорок років пройшло, а до сих пір щоби горять. Чоловіки мовчали, а жінки... ображали по-всякому. Словник російський багатий...», «Це потім вшановувати нас стали, через тридцять років...

Запрошувати на зустрічі... А перший час ми таїлися, навіть нагороди не носили. Чоловіки носили, а жінки ні. Чоловіки – переможці, герої, наречені, у них була війна, а на нас дивилися зовсім іншими очима. Зовсім іншими... У нас, скажу я вам, забрали перемогу... Перемогу з нами не розділили. І було прикро... Незрозуміло...» [4]. Пам'ять про війну виявляється виключно шануванням загиблих, осудженням зрадників і «ворожих підстилок» і підкресленням пасивності постаті беззахисної жінки-жертви. Фронтівки гостро відчують відчуження від жінок, що не воювали і намагаються відновити своє становище з допомогою мемуарної літератури, яка, однак, не змінила образ солдата-чоловіка в масовій свідомості [2, с.37]. Однак, парадоксально, саме війна породила в «неконформних» жінках нову впевненість в собі і змінила їх уявлення про власні можливості [2, с.27].

Повернення до історії жіночого військового досвіду Другої світової і жіночих уявлень про військову повсякденність є не тільки невід'ємним кроком для відтворення частини національної пам'яті, але і розумінням механізмів її конструювання і викреслювання постатей, що не вписуються. Знання про попередниць – та база, на якій, в свою чергу, вибудовується ідентичність сьогоденних військовослужбовець і/або учасниць бойових дій в АТО. Надалі було б цікаво зіставити ідентичність попередниць і сучасниць, військових ЗСУ.

Література:

1. Никонова О. Женщины, война и «фигуры умолчания». *Неприкосновенный запас*. 2005. № 40–41. С. 282–289.
2. Кісь О. Жіночі обличчя війни: ключові теми і підходи у західній феміністській історіографії. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: Гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства*: Зб. наук. статей / за наук. ред. Г. Грінченко, К. Кобченко, О. Кісь. Київ, 2015. С. 16–39.
3. Кісь О. «Традиційні» жіночі ролі в умовах війни набувають мілітарного значення. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/10/9/201525/>.
4. Алексеевич С. У войны – не женское лицо. Москва, 2013. 352 с.
5. Krylova A. Soviet Women in Combat: A History of Violence on the Eastern Front. *Cambridge University Press*. 2010. URL: https://assets.cambridge.org/97805211/97342/frontmatter/9780521197342_frontmatter.pdf.